

Derleme Makalesi

Gönderim Tarihi: 20.11.2023

Kabul Tarihi: 13.12.2023

Yayın Tarihi: 25.12.2023

Yazıt Kùltür Bilimleri Dergisi, 2023, 3(2): 296-305

Review Article

Received Date: 20.11.2023

Accepted Date: 13.12.2023

Published Date: 25.12.2023

DOI Number: 10.59902/yazit.1393577

YAŞAR KEMAL'İN ÇIPLAK DENİZ ÇIPLAK ADA ROMANINDAKİ KALIP SÖZLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME*

An Evaluation on the Formulaic Words in Yaşar Kemal's Novel *Çıplak Deniz Çıplak Ada*

Demet ÖZÇALIK*

ÖZ

Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan önemli bir iletişim aracıdır. Yaşamın her alanında, kişiler arası iletişim için son derece önemlidir. Toplumlar, edebiyat ürünlerini de dil aracılığıyla oluşturmaktadır. Edindikleri dilin söz varlığından, ortaya koydukları roman, şiir, öykü ve makale gibi türlerde yararlanırlar. Türkçenin söz varlığı içerisinde, "Affedersiniz, Allah mesut etsin, başım üstüne, güle güle, nazar değmesin, sefalar getirdiniz, yolun açık olsun, maşallah" vb. kalıp sözler de önemli bir yer tutmaktadır. Hürriyet Gökdayı'nın *Türkçede Kalıp Sözler* adlı eserinde, birçok araştırmacının "Türkçenin söz varlığı, başka bazı dillere (Yunanca, İngilizce, Almanca, vb.) göre daha fazla kalıp söz içerir" ifadesi bulunmaktadır. Bu ifadeye göre denebilir ki kalıp sözler, Dünyanın diğer dillerine oranla Türkçede daha fazladır. Bu bağlamda Yaşar Kemal'in, bugüne kadar ortaya koyduğu edebi eserlerinin birçoğu, yabancılar tarafından ilgi görmüş ve o ülkelerde konuşulan dillere çevrilmiştir. Çalışmanın evrenini, Yaşar Kemal'in *Bir Ada Hikayesi Dörtlemesinin* son kitabı olan, *Çıplak Deniz Çıplak Ada* oluşturmaktadır. Bu çerçevede, romandaki kalıp sözler, tarama yöntemi ile saptanmış ve çalışmanın sonuç bölümünde sayısal verileriyle ortaya konmuştur.

Anahtar Sözcükler: söz varlığı, kalıp sözler, Yaşar Kemal, *Çıplak Deniz Çıplak Ada*, roman.

ABSTRACT

Language is an important communication tool that enables understanding between people. It is extremely important for interpersonal communication in all areas of life. Societies also create literary products through language. They benefit from the vocabulary of the language they acquire in genres such as novels, poems, stories and articles. Within the vocabulary of Turkish, "Excuse me, may God make me happy, my blessings, good-bye, no evil eye, you have brought joy, may your path be safe, mashallah" etc. Phrases also have an important place. "The vocabulary of Turkish contains more formulaic words than some other languages (Greek, English, German, etc.)". In short, there are more formulaic expressions in Turkish than in other languages of the world. In this context, many of Yaşar Kemal's literary works have attracted attention from foreigners and have been translated into the languages spoken in those countries. The universe of the study is *Çıplak Deniz, Çıplak Ada*, which is the last book of Yaşar Kemal's *Bir Ada Hikayesi Dörtlemesi*. In this context, the formulaic

* Bu makale, yazarın *Yaşar Kemal'in Bir Ada Hikayesi Dörtlemesi (Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana, Karıncanın Su İçtiği, Tanıyeri Horozları, Çıplak Deniz Çıplak Ada) Bağlamında Söz Varlığı* başlıklı yüksek lisans tezinden yararlanılarak üretilmiştir.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Çanakkale-Türkiye. E-posta: demetozcalik10@gmail.com. ORCID: 0009-0003-9642-5598.

words in the novel were determined by the scanning method and presented with numerical data in the conclusion of the study.

Keywords: vocabulary, formulaic words, Yaşar Kemal, *Çıplak Deniz Çıplak Ada*, novel.

Giriş

Söz varlığı, bir dilin zenginliğini gösteren önemli ölçütlerden biridir. Atasözü, deyim, argo, kalıp söz, terim, ikileme, dolaylama vb. gibi yapıları bünyesinde bulundurur. Söz varlığının büyük bir bölümünü kalıp sözler oluşturmaktadır. Kalıp sözler, geçmişten günümüze kalıplaşarak gelen, iletişimde hiç düşünmeden, bir anda söyleyiverdiğimiz ve ekler dışında yapısı değişmeyen anlamlı yapılardır. Yoldan geçen birine “adın ne?” diye sorduğumuzda cevap alabildiğimiz, tanıdığımız bir kişiye “merhaba”, “iyi günler” veya “nasılsın?” diyerek iletişimi başlattığımız, yemek yerken “afiyet olsun” diyerek güzel dileklerimizi ilettiğimiz sözcük veya söz öbekleridir. Kalıp sözlere baktığımızda, bir milletin kültürü, gelenek-göreneği ve inancı hakkında bilgi sahibi olabiliriz. Bunun yanında dualar, beddualar, yeminler, verilen sözler bu yapıların içine girmektedir. Kısaca söz varlığı öğeleri, bir milletin kültüründen ve inancından izler taşır. Kullanıldıkları dilde, iletişimi kolaylaştırarak anlatımı zenginleştirir. Bugüne kadar söz varlığı ile ilgili birçok tanım yapılmıştır. Söz varlığını Doğan Aksan, *Türkçenin Sözvarlığı* adlı eserinde şu şekilde tanımlamıştır:

Sözvarlığı, sadece bir dilde birtakım seslerin bir araya gelmesiyle kurulmuş simgeler, kodlar ya da dilbilimdeki terimiyle göstergeler olarak değil, aynı zamanda o dili konuşan toplumun kavramlar dünyası, maddi ve manevi kültürün yaratıcısı, dünya görüşünün bir kesiti olarak düşünülmelidir. Örneğin toplum yaşamında aile ilişkilerinin sıkı olduğu Türk dünyasında bu ilişkiler kavramlaştırılmakta, elti, görümce, baldız, yenge gibi ayrı kavramlar belirlenmiş buna karşılık Hint-Avrupa dil ailesinin Roman ve Germen kollarının her birinde bu kavramların tümü tek bir sözcükle anlatım bulmaktadır (Aksan, 2015: 15).

Türk Dil Kurumu ise *Güncel Türkçe Sözlük*'e söz varlığını şöyle açıklamaktadır: “Bir dildeki sözlerin bütünü, söz hazinesi, söz dağarcığı, sözcük hazinesi, kelime hazinesi, kelime kadrosu, vokabüler” (TDK, 2020). Ancak Ali Göçer, TDK'den farklı olarak bu kavramların aynı anlam evrenine ait gibi algılandığını fakat kullanım alanları arasında farklılıkların olduğunu belirtmiştir (Göçer, 2009: 1026- 1027).

Söz varlığından hareketle, dili canlı bir varlık olarak yaşatıp dilin gelişimine ayna tutanların büyük bir bölümünü yazarlar oluşturmaktadır. Bu bağlamda, yazarların söz varlığının belirlenmesi oldukça önemlidir. Çalışmanın konusunda kayda değer bir yeri bulunan Yaşar Kemal, edebî hayatına şiir ile başlamış ve birçok türde sayısız eser vermiştir. Eserlerinde genellikle ırgatları, yoksulluğu, ırgat

ağa ilişkilerini, kan davalarını anlatmıştır. Yerel sözcüklere, deyimlere ve atasözlerine çokça yer vermiş, yapıtları pek çok dile çevrilmiştir. Bu çerçevede, edebiyatımızda ve dünya edebiyatında unutulmayacak bir yere sahip olan yazarın, incelenmeye değer olan “Çıplak Deniz Çıplak Ada” adlı eseri hiçbir kalıp söz çalışmasına konu olmamıştır. Söz konusu eser, Dr. Necmi AKYALÇIN danışmanlığında yaptığımız *Yaşar Kemal’in Bir Ada Hikâyesi Dörtlemesi (Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana, Karıncanın Su İçtiği, Tanyeri Horozları, Çıplak Deniz Çıplak Ada) Bağlamında Söz Varlığı* adlı tezin bir bölümünü oluşturmakta olup bu makalede kalıp sözler bağlamında irdelenecektir.

Kalıp sözler, hayatımızda önemli bir yere sahiptir. Günlük dilde sıkça kullandığımız “merhaba, kolay gelsin, afiyet olsun, iyi günler, iyi geceler” gibi kalıp sözler, kişiler arası iletişimi sağlamak için az ve öz yapıda oluşturulmuş anlamlı sözcük gruplarıdır. Toplumda kişilerin en az çaba yasına uygun olarak kendilerini ifade etmeye yarayan ve iletişim kurmasını sağlayan birimlerdir. Söz konusu yapı, Türkçenin söz varlığının önemli bir bölümünü kapsamaktadır. Bu yüzden kalıp sözler, çeşitli çalışmalara konu olmuştur. Çalışmalardan bazıları şunlardır:

Çiğdem Erol, 2007 yılında *Türkiye Türkçesinde Kalıp Sözler Üzerine Bir İnceleme* adıyla yüksek lisans tezi hazırlamıştır. Serdar Bulut, 2012 yılında *Anadolu Ağızlarında Kalıp Sözler ve Kullanım Özellikleri* başlıklı yüksek lisans tezini yayınlamıştır. Son yıllarda ise Cevdet Coşkun’un, 2021 yılında *Cevat Şakir Kabaağaçlı’nın Romanlarında Deyimler, Atasözleri, İnkilemeler, Kalıp Sözler ve Argolar Bağlamında Söz Varlığı* adıyla hazırladığı bir yüksek lisans tezi bulunur.

Konunun Türkoloji sahasındaki literatürü içerisinde tez haricindeki akademik yayınlardan biri Hürriyet Gökdayı’nın 2015’te yayınladığı *Türkçede Kalıp Sözler* adlı eseridir. Aynı zamanda 2008 yılında *Bilgi Dergisi*’nde “Türkçede Kalıp Sözler” adlı bir makale yayınlamıştır. Necmi Akyalçın ve Damla Aydoğan’ın 2019 yılında *Homeros Dergisi*’nde yayınlanan “Dede Korkut Hikâyelerinde Yer Alan Kalıp Sözler Üzerine Bir Değerlendirme” (Akyalçın ve Aydoğan, 2019: 155-164) adlı makalesi ise konuyla ilgili güncel bir diğer çalışmadır.

Başta yukarıdaki anılan kısa alanyazın içerisindeki araştırmaların yanı sıra diğer çalışmalarda “kalıp söz” terimi hakkında pek çok tanımlamaya gidilmiştir. Doğan Aksan söz konusu yapıları, “kalıp söz” ve “ilişki sözleri” terimlerini kullanarak şöyle tanımlamıştır:

Sözvarlığı içinde yer alan bu ögeler, bir toplumun bireyleri arasındaki ilişkiler sırasında kullanılması âdet olan birtakım sözlerdir. Sabahleyin karşılaşıldığında söylenen ‘günaydın’dan başlayarak bir toplumda değişik durumlarda söylenmesi gerekli hale gelmiş olan ‘afiyet olsun’, ‘affedersiniz’, “güle güle” gibi, hatta Türklerde yeni bir ev alan ya da yeni bir eve taşınan kimselere söylenen ‘güle güle oturun’ gibi kalıp sözler, bir toplumun kültürünün ayrılmaz bir parçası kabul edilmektedir (Aksan, 2015: 42).

Hürriyet Gökdayı kalıp sözleri şöyle tanımlamıştır:

Önceden belirli bir biçime girip hafızada öylece saklanan, söyleneceği sırada yeniden üretilmeyip olduğu gibi hatırlanarak, gerekiyorsa bazı ekleme ve/veya çıkarmalar yapılarak kullanılan, tek bir sözcükten, ardışık veya aralı sözcükler içeren sözcük öbeği ya da tümceden oluşabilen, belirli durumlarda söylenmesi toplumca benimsenmiş ve görece bir sıklığa sahip sözler olarak iletişimin kurulmasına, devamına veya sonlandırılmasına yardım eden ve kullanım yerleri çok sınırlı olan kalıplaşmış dil birimleri” (Gökdayı, 2015: 71).

Hamza Zülfiyar, kalıp sözler için şu tanımlı yapmıştır:

Kalıp sözler, yargı bildiren, bir olay, bir durum karşısında ilk anda akla gelen ve ‘şaşkınlık, hayret, güvensizlik, umursamazlık, yanlışlık, usulsüzlük, uyarma, dikkat çekme, karşılama, ağırlama, uğurlama, emin olma veya emin olmama, hatır sorma, kuşku, keyfilik, nefret, kin’ gibi çeşitli duyguları, söze dönüştüren kısa anlatımlardır (Zülfiyar, 2015: 231).

Cafer Özdemir, kalıp sözler için şunları söylemiştir:

Kalıp sözler bir dilin en dikkat çekici yönlerinden biridir. Toplumsal hayata ait unsurlar içermesi, dini inançları yansıtmaması, söyleyen kişinin iç dünyasına özgü ipuçları vermesi, bünyesinde kültürel değerleri barındırması kalıp sözlerin dil açısından önemini ortaya koymaktadır. Zengin bir içeriğe sahip olması, konuşma dilinde sık sık kullanılmasını sağlar. Bu yüzden kalıp sözler doğru, etkili ve güzel konuşan kişilerin öncelikli olarak bilmesi/kullanması gereken dil unsurlarıdır.” (Özdemir, 2015: 286).

Muhittin Bilgin, kalıp sözleri *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz* adlı eserinde “Belli durumlarda söylenmesi gelenek olmuş sözlere kalıp söz denir” şeklinde ifade etmiştir (Bilgin, 2006: 75). Gülseren Tor, “Mersinde Birkaç Kalıp Söz (İlişki Sözü) Üzerine” adlı bildirisinde şu tanımlı yapar:

Her toplumun, gündelik yaşamında çeşitli zaman ve durumlarda kullandığı kendine özgü sözleri vardır. İnsanlar arasındaki ilişkilerde kullanılan selamlaşma, vedalaşma, iyi ya da kötü dilek sözleri, saygı ve nezaket gereği söylenen sözler kalıp sözler arasında yer alır. Gündelik iletişim davranışları toplumdan topluma değişiklik gösterdiği gibi; iletişim sözleri de, aynı toplumda dönemden döneme, bölgeden bölgeye, yöreden yöreye değişiklik gösterebilmektedir. Anadolu’da ölçünlü dille ortak olan kalıp sözler yanında, daha farklı sözlere de rastlanmaktadır. Bu tür sözler Anadolu ağızlarının sözvarlığı içinde, pek çok çeşidiyle ve renkliliğiyle büyük bir yer tutmaktadır.” (Tor, 2011: 766).

Serdar Bulut, kalıp sözler hakkında “Kalıp sözler de tıpkı deyimler ve atasözleri gibi, toplumun kültürünü, inançlarını, insan ilişkilerindeki ayrıntıları, gelenek ve görenekleri yansıtan sözlerdir. Aynı dili konuşan bir toplumun kültürüne ışık

tuttuğu, onun inançlarını insan ilişkilerindeki ayrıntıları, gelenek ve görenekleri yansıttığı görülmektedir” tanımlamasını kullanmıştır (Bulut, 2012: 1121).

Yukarıda verilen tanımlardan sonra Yaşar Kemal’in *Çıplak Deniz Çıplak Ada* adlı romanındaki kalıp sözler saptanmaya çalışılmıştır. Saptanan kalıp sözlerin sayfa numaraları, hemen yanlarında belirtilerek bazı kalıp sözler, daha iyi anlaşılabilmesi için kitaptaki haliyle cümle içinde verilmiştir.

Adını bağışlar mısın? (s.112), *Affedersiniz* (s.165), *Allah Allah* (s.94), *Allah belanızı versin* (s.174), *Allah bilir* (s.123), *Allah da çok versin* (s.215), *Allah insanoğlunu savaşta da, barışta da susuzlukla, açlıkla, zulümle, savaşla terbiye etmesin* (s.90), *Allah izin verirse* (s.115), *Allah Kerim* (s.58), *Allah mesut etsin* (s.235), *bir yastıkta kocamayı nasip etsin* (s.235), *Allah muradını tez günde verecek* (s.49), *Allah muradını verir* (s.121), *Allah muradını versin* (s.74-181), *Allah onun başına gelenleri kimsenin başına vermesin* (s.89), *Allah övmüş de yaratmış* (s.122), *Allah razı olsun* (s.79-159), *Allah seni belalardan korusun* (s.113), *Allah senin muradını verecek* (s.49), *Allah senin muradını versin* (s.49), *Allah sizi de mutlu etsin* (s.249), *Allah tuttuğunu altın etsin* (s.177), *Allaha ısmarladık* (s.164-226-253-263-265), *Allahaismarladık* (s.247), *Allah’ın belaları* (s.160-172), *Allah’ın emri peygamberin kavliyle* (s.235-255), *Allah’ın kulları* (s.145), *Allah’tan başka, ermişten, pirlerden başka kim bilebilir* (s.129), *amenna* (s.62-138), *anasının südü gibi helal olsun* (s.85-237), *ay doğdu maşallah uğurdur inşallah* (s.121), *başım gözüm üstüne geldin* (s.46), *başım üstünde yerin var* (s.190), *başım üstüne* (s.74-116-228), *başımızın tacısın* (s.220), *başımızın üstünde yeriniz var* (s.253), *başınıza bela oldum* (s.220), *başınızın belası* (s.208), *başüstüne* (s.139-228-234), *bereket versin* (s.56-123), *bir ricam var* (s.251), *buyrunuz* (s.241), *buyur* (s.155-235), *buyursunlar* (s.85), *buyurun* (s.74-235-259), *buyurun oturun* (s.155), *buyurup oturunuz* (s.108), *canına, eline sağlık* (s.74), *canının sağlığını istiyoruz* (s.50), *Cennetlerin kapısı sen gözüdür gözükmeyen melekler huriler sana kapıları açversinler* (s.177), *çok şükür* (s.102-117-123-160-239-248), *çok şükür muradıma eriştim* (s.117), *derdime derman oldu* (s.159), *dikkat edin* (s.170), *diline sağlık* (s.84), *duyduk duymadık demeyin* (s.145-150), *emanete hıyanet olmaz* (s.91), *emredersiniz* (s.74), *emriniz olur* (s.234), *estağfurullah* (s.116), *gözün aydın* (s.157-202-262), *gözün gibi bakacaksın* (s.87), *güle güle* (s.104-164-228-231-237-247-258-263-265), *güle güle gidin gelin* (s.228), *güle güle git* (s.113-166), *güle güle git, güle güle gel* (s.247), *güle güle kullan* (s.172), *günah değil mi?* (s.198), *günahı senin boynunda olacak* (s.178), *günahım, suçum yok* (s.163), *haklısın* (s.57-141-227-242-265), *haşa* (s.129), *haydin çabuk olun* (s.120), *hayır mısın şer misin, cin misin, şeytan mısın?* (s.83), *hayırlı olsun* (s.92-100), *hayra alamet* (s.52), *helal et* (s.237), *hele bir oturun* (s.108), *hoş bulduk* (s.98-231), *hoş geldim* (s.98), *hoş geldiniz* (s.35-78-108-184-187-238-249-252-257-262), *hoş geldiniz sefalar getirdiniz* (s.235), *hoş gelip sefalar getirdiniz* (s.108-117), *hoş gelmişsiniz* (s.35), *hoş geldin* (s.46-74-116-117-135-174-231-238-248-250-264), *hoşça kalın* (s.104), *hoşça kalın* (s.51-76), *inşallah* (s.77-109-118-119-152-159-160-172-191-238-247-249-264), *inşallah inşallah* (s.237), *iyi ki geldiniz* (s.182-257-262), *iyi ki var* (s.71), *iyi misin* (s.77), *iyiyim* (s.77-86-232), *iyiyiz* (s.73), *kul köle olurum* (s.166), *kurban olduğum* (s.210), *kurban olsun* (s.258), *kusura bakma* (s.85-178), *kusura*

kalma (s.116-119-144), *kusura kalmayın* (s.78-144-166), *maşallah* (s.122-146), *maşallah deyin* (s.122), *maşallah deyin de nazar değmesin* (s.122), *merak etmeyin* (s.252), *merhaba* (s.228), *muradına eriştim* (s.117), *muradına erdin* (s.242), *muradına eriştin* (s.117-242), *muradına kavuştun* (s.117), *nasılsın* (s.58), *nasılsınız* (s.73), *nazar değmesin* (s.122), *ne alemde?* (s.115), *ne günahı var* (s.147), *ne haber* (s.56), *ölsün ölsün dirilsin* (s.151), *ömriü var* (s.106), *pekiyi* (s.57-61-196), *sağ ol* (s.110-234), *sağ olasın* (s.74-77-104-116-159-225-232-236-243-248-265), *sağ olasınız* (s.86-220-239-249), *sağ olsaydı* (s.207-208-212-216-227), *sağ olsun* (s.152-203-240), *sağ olun* (s.78-191-238-239-267), *sağ salamat* (s.66), *sağlıcak sağlıcakla kalın* (s.122), *sağlıcakla kal* (s.135-165), *sağlıcakla kalın* (s.131) , *sağlıkla git sağlıkla gel* (s.226), *sağlıkla kal Tanrı seni korusun* (s.166), *sağlıkla kalın* (s.121-130-166-226), *saygıda kusur etmiyor* (s.203), *sefalar getirdiniz* (s.35-184-187-249-252-264), *selam söyle* (s.106-227), *selam söyleyin* (s.120), *senin dillerine...hayran olsun* (s.107), *senin hakkın cennettir* (s.136), *söz veriyorum* (s.177), *sus.., ağızındaki dilin kurusun* (s.108), *takdiri ilahi* (s.105), *tebrik ediyoruz* (s.257), *uçurlar ola uçurlar ola* (s.122), *var olasın* (s.74-104-116-177-217-225-236), *vebali günahı sizin boynunuza* (s.136), *yardım et* (s.106-208), *yeriniz başımız, gözümüz üstündedir* (s.235), *yolcu yolunda gerek* (s.96), *yolun açık olsun* (s.226), *üzü suyu hürmetine* (s.169), *zahmet oldu* (s.228).

Eserde, tarama yoluyla saptanan *dikkat edin* (s.170), *başım üstünde yerin var* (s.190), *güle güle git, güle güle gel* (s.247), *güle güle kullan* (s.172), *hoş bulduk* (s.98-231), *merhaba* (s.228), *maşallah* (s.122-146), *sağ olun* (s.78-191-238-239-267) gibi kalıp sözler günlük dilde sıkça kullandığımız yapılardır. Bu yapılar eserde, kullanıldığı tümce-lerin anlamına dilin en az çaba yarasına uygun olarak işleklilik, açıklık ve zenginlik katmıştır. *Allah izin verirse* (s.115), *Allah Kerim* (s.58), *Allah mesut etsin* (s.235), *bir yastıkta kocamayı nasip etsin* (s.235), *Allah muradını tez günde verecek* (s.49), *Allah muradını verir* (s.121), *Allah muradını versin* (s.74-181) gibi örneklerden de anlaşılacağı üzere inanç ve gelenek-görenekle ilgili ipuçları vermektedir. Günümüzde bu türde kullanımına çok sık rastlamadığımız *Allah insanoğlunu savaşa da, barışta da susuzlukla, açıklıkla, zulümle, savaşa terbiye etmesin* (s.90), *Allah'tan başka, ermişten, pirlerden başka kim bilebilir* (s.129), *ay doğdu maşallah uğurdur inşallah* (s.121), *senin dillerine...hayran olsun* (s.107), *sus.., ağızındaki dilin kurusun* (s.108) gibi yapılarda da yazın, kalıp ifadelerine ne tür sözcükler ekleyip çıkardığını ve söz konusu yapıları nasıl kullandığını görmektedir. Örneğin; yazar, "Allah... terbiye etmesin" yapısının kalıplaşmış bölümüne sözcükler ekleyerek kendine has bir üslup yaratmıştır. Saptanan kalıp sözler eserde, kişiler arası iletişimi kolaylaştırıp güçlendirmiş ve samimi bir ortam yaratmıştır. Söz konusu yapıların kullanımı, anlatımı kolaylaştırarak akılda kalıcı olmasını sağlamıştır. Bulunan kalıp sözler, eser içindeki tümce örnekleriyle beraber alfabetik sırayla üçer veya birer adet olmak üzere verilmiştir.

A: Demek beni bunun için çağırдың, bunun için ha, Allah tuttuğunu altın etsin (s.177). Bu adamın neresi ölü. Allah belanızı versin (s.177). Kahramanlığınız belli oluyor muhterem beyefendi Allaha ısmarladık (s.164).

B: Başüstüne anam (s.139). Buyurun oturun (s.155). Sen başımızın tacısın (s.220).

C-Ç: Zehra senin yaptığın kahveler mis gibi kokar Canına, eline sağlık (s.74). Canının sağlığını istiyoruz baba (s.50). Cennetlerin kapısı sen gözüdür gözükmeyen melekler huriler sana kapıları açıversinler. Ben biliyorum senin için cennetin kapıları kendiliğinden açılverecek (s.177). Çok şükür siz vardınız, yanımdayasınız, sununa kadar hep yanımda olacaksınız (s.239). Çok şükür muradıma eriştim bu gurbet elde, bu dünyanın öteki ucunda (s.117).

D: O benim derdime derman oldu (s.159). Bunu nereden biliyorsun, baban mı söyledi, senin dillerine Nesibe hayran olsun (s.107). Adam bağırmağa başladı, çınarın altına bir adam geldi, duyduk duymadık demeyin, duyduk duymadık demeyin ha, demeyin ha (s.145).

E: “Estağfurullah,” dedi Ali Hüseyin Ağaefendinin parmağındaki on iki köşeli yeşil taşlı yüzüğüne bakarak (s.116). Benim derdim bu güzel atlar kötü adamların eline düşmesin. Emanete hıyanet olmaz, senin oğlunu da Türkler öldürürler Anadolu, Türkler öldürürler (s.91). ...Emriniz olur efendim, isterseniz Veliyi de yanımıza alırız (s.234).

G: Sen öldürmezsen yedi çocuğunun, bütün sülalenin günahı senin boynunda olacak (s.178). Burda hiçbir şey yok gözün aydın (s.157). Ali Dede kuşu almış ormana götürmüş, haydi güle güle git, Allah seni belalardan korusun, demiş kuşu öpmüş (s.113).

H: Hoş geldiniz, sağ olun can kardeşlerim (s.238). Kaçak ayağa kalktı portakallarını helal et dedi. Helal olsun dedim (s.237). Nereden geldin, nereye gidiyorsun, niçin evlerimizi tek tek dolaştın, hayır mısın şer misin, cin misin, şeytan mısın? (s.83).

I-İ: İyi ki geldiniz. Bitirdik tekneyi (s.182). İnşallah üç evi de buluverirsin, onları da adama getirirsin. Güzel evler onları bekliyor (s.247). “İyi misin Zehra,” dedi, “babam uyandı mı?” (s.77).

K: Sen söyle baban gibi, sesine kurban olduğum oğlum, candarmalar neden alsınlar seni... (s.210). “Kusura bakma, sen bile beni kurtaramazsın diye korkuyorum. Karşımdaki insanlar korkulacak insanlardır. Bu insanları sen de bilirsin” (s.178). ...İsmail’in beni öldürmeyeceğini temin ederseniz size kul köle olurum (s.166).

M: Muradına kavuştun, kırmızı çiçek boyasıyla da kilimler dokuyacaksın (s.117). Hiç merak etmeyin, bu kilimlerin hepsi satılacaktır. (s.252). Hep birden “maşallah,” diye bağırıyorlar, “maşallah...” (s.122).

N: Nasılsınız kızlarım? (s.73). Susun da nazar değmesin. Maşallah, maşallah deyin de nazar değmesin (s.122). Lena Ana nasılsın, yemeğini yedin mi? (s.58).

Ö: Ben de İsmaille söyleyeceğim onu öldürmesin. O cehenneminde gece gündüz ölsün ölsün dirilsin (s.151). Bizim adahlar bunu görüp de karlı bir kış gününde kesmezseleler, kesip de yakmazsalar, bizim arkadaşın daha çok ömrü var (s.106).

P: Pekiyi, bundan sonrası ne olacak, Mustafa Kemal Paşanın yanındaki oğullarını nasıl görecek? (s.57).

S: Hem de çok yakında sağ selamet vardığımızda belki de bir dünya cennetine varmış gibi olacağız (s.66). Yüksekokullar, yüksek medeniyetlerdir, size söz veriyorum (s.177). Yunanistan'da bizim ne işimiz var oğlum, baban sağ olsaydı o hiç gitmezdi (s.207).

T: "Melek Hatun," dedi, "bir takdiri ilahi, şu kaygan böceklerine bak, hiç durmadan, yorulmadan, son hızlan pınarın suyunun üstünde, gölgeleri suyun dibinde ışıkların üstünde, sırtlarında ışıkları taşıyarak gidip geliyorlar ne yiyorlar, ne içiyorlar" (s.105). "...İşte vatani kurtaran böyle insanlardır. Sizi tebrik ediyoruz" dediler (s.257).

U: Uğurlayıcıların hepsi birden: "Uğurlar ola uğurlar ola," diye bağıldılar, evlerine yol aldılar (s.122).

V: "Var olasin, var olasin efeler efesi kardeşim," diyordu (s.177). Vebali günahı sizin boynunuza. Ya cennete giderim ya da Kazdağına Sarıkızın yanına giderim" (s.136).

Y: Çanakkale Harbini onun yüzü suyu hürmetine kazandık (s.169). Sevgili dostlar buraya sizin için geldik. Sizler bizim gözümüzün ışığıdır. Sizin yeriniz başımız, gözümüz üstündedir (s.235). Ağaefendi onlara bir şeyler söyleyecekti sustu, ayağa kalktı: "Yolcu yolunda gerek," dedi, şaşkın, hep birlikte kalktılar (s.96).

Z: Zahmet oldu çocuklar (s.228).

Sonuç

Dil, bireyler arası iletişimi sağlayan önemli haberleşme araçlarımızdan biridir. Geçmişten günümüze kültürün bir taşıyıcısıdır ve canlı bir varlık olarak gelişimini sürdürmektedir. Bu gelişimden hareketle, Türkçenin söz varlığı zamanla daha da büyümüştür. Söz varlığı ise bir dilin zenginliğini belirten önemli unsurlardan biridir. Kalıp sözler de Türkçenin söz varlığının kayda değer bir bölümünü oluşturur. Geçmişten günümüze kalıplaşarak gelen, iletişimde hiç düşünmeden, bir anda söyleyiverdiğimiz ve ekler dışında yapısı değişmeyen anlamlı yapılarıdır. Yoldan geçen birine "adın ne?" diye sorduğumuzda cevap alabildiğimiz, tanıdığımız bir kişiye "merhaba", "iyi günler" veya "nasılsın?" diyerek iletişimi başlattığımız, yemek yerken "afiyet olsun" diyerek güzel dileklerimizi ilettiğimiz sözcük veya söz öbekleridir. Aynı sözlerle, edebi eserlerde de karşılaşılmaktadır. Türk edebiyatı yazarlarının dilimizin bu söz varlığı öğelerini, eserlerine ne denli yansıttıkları onların

üsluplarını da oluşturmaktadır. Bu çerçevede Yaşar Kemal'in, bugüne kadar ortaya koyduğu *Bir Ada Hikayesi Dörtlemesinin* son kitabı olan *Çıplak Deniz Çıplak Ada* romanındaki kalıp sözler incelenmiştir. Yazarın, eserlerinin birçoğu farklı dillere çevrilmiştir. Ancak Türkçede bulunan kalıp sözleri yabancı dillere aktarmada, kalıp sözlerin işlevi ve anlamsal boyutu çevirilere tam olarak yansıtılamayabilir. Çünkü, Türkçedeki bazı kalıp sözlerin yabancı dillerde olmadığı araştırmacılar tarafından ortaya konmuştur. Bu durum çeviri bilim açısından da araştırmacılar için önemli bir alan olsa gerek.

İncelenen romanda, toplam 150 farklı kalıp söz saptanmıştır. Aynı kalıp sözün, tekrar tekrar kullanıldığı da görülmüştür. Romanın tamamında tekrarlarıyla birlikte 329 kalıp sözün kullanıldığı saptanmıştır. Eserde, İyi dilek, dua, beddua, günlük dilde kullanılan karşılama, uğurlama ve saygı sözcükleri çok fazla kullanılmıştır. Dua ve bedduaların, diğer söz öbeği gruplarına göre çoğunlukta olduğu dikkat çekmektedir. Söz konusu yapıların kullanım sıklığına baktığımızda, tekrarlarıyla beraber her iki buçuk sayfaya üç kalıp söz düşmektedir. Bu da kalıp sözlerin, eserde oldukça fazla kullanıldığının göstergesidir. Hoş geldiniz (s.108), hoş geldin (s.116), hoş gelmişsiniz (s.35), canının sağlığını istiyoruz (s.50), emanete hıyanet olmaz (s.91), çok şükür (ss.117), inşallah (s.119), maşallah (s.122), duyduk duymadık demeyin (s.145) gibi örnekler, belirtilen sayfalarda birden çok kez üst üste tekrarlanmıştır. Ayrıca, "Allaha ismarladık", "Allahaismarladık" ve "başım üstüne", "başüstüne" gibi kalıp sözlerin ikili kullanımlarıyla karşılaşılmıştır. Yazar, aynı kalıp sözü bir yerde birleşik başka bir yerde ayrı yazmıştır. Dil kullanımı açısından bu da dikkat çekici bir konudur. Görülüyor ki saptanan veriler ışığında söz konusu eser, kalıp sözler bağlamında oldukça zengin bir içeriğe sahiptir. Aynı zamanda yazarın, başarılı bir iletişim dili kullandığının göstergesidir.

Kaynakça

- Aksan, Doğan (2015). *Türkçenin Sözcük Varlığı*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Akyalçın, Necmi ve Aydoğan Damla (2019). "Dede Korkut Hikayeleri'nde Yer Alan Kalıp Sözler Üzerine Bir Değerlendirme". *Homeros*, 2(4): 155-164.
- Bilgin, Muhittin (2006). *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bulut, Serdar (2012). *Anadolu Ağızlarında Kalıp Sözler ve Kullanım Özellikleri*. Ordu: Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Coşkun, Cevdet (2021). *Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın Romanlarında Deyimler, Atasözleri, İnkilaplar, Kalıp Sözler ve Argolar Bağlamında Söz Varlığı*. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Erol, Çiğdem (2007). *Türkiye Türkçesinde Kalıp Sözler Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Göçer, Ali (2019). "Türkçe Eğitiminde Öğrencilerin Söz Varlığını Geliştirme Etkinlikleri ve Sözlük Kullanımı". *Turkish Studies*, 4(4): 1025-1055.
- Gökdayı, Hürriyet (2008). "Türkçede Kalıp Sözler". *Bilig*, 44(89): 90-108.
- Gökdayı, Hürriyet (2015). *Türkçede Kalıp Sözler*. Ankara: Kriter Yayınevi.
- Kemal, Yaşar (2012). *Çıplak Deniz Çıplak Ada-Bir Ada Hikayesi 4*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Özdemir, Cafer (2015). "Bir Kùltür Unsuru Olarak Aşık Edebiyatında Kalıp Sözler". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(38): 286-294.
- Tor, Gülseren (2011). "Mersin'de Birkaç Kalıp Söz (İlişki Sözü) Üzerine". *Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu*. Adana: (766-786).
- URL-1: "Türk Dil Kurumu". <https://sozluk.gov.tr> (Erişim Tarihi: 30.10.2023).
- Zülfikar, Hamza (2015). *Söz Varlığı, Yazım ve Anlatım Açısından Türkçedeki Gelişmeler*. Ankara: TDK Yayınları.

Çalışmanın yazarı/yazarları "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" çerçevesinde aşağıdaki hususları beyan etmişlerdir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Finansman: Bu çalışma için herhangi bir kurum ve kuruluştan destek alınmamıştır.

Destek ve Teşekkür: Yazar, tez danışmanı Dr. Necmi Akyalçın'a teşekkür eder.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu çalışmanın araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın/yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

Yazarın Notu: Bu makale, yazarın Yaşar Kemal'in *Bir Ada Hikâyesi Dörtlemesi (Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana, Karıncanın Su İçtiği, Tanyeri Horozları, Çıplak Deniz Çıplak Ada)* bağlamında Söz Varlığı başlıklı yüksek lisans tezinden yararlanılarak üretilmiştir.

Katkı Oranı Beyanı: Bu çalışmanın tüm bölümleri tek bir yazar tarafından hazırlanmıştır.

The author / authors of the study declared the following points within the framework of the "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors":

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

Funding: No support was received from any institution or organization for this study.

Support and Acknowledgment: The author would like to thank her thesis advisor Dr Necmi Akyalçın.

Declaration of Conflicting Interests: The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this study.

Author's Note: This article was produced using the author's master's thesis titled *Vocabulary in the Context of Yaşar Kemal's Bir Ada Hikâyesi Dörtlemesi (Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana, Karıncanın Su İçtiği, Tanyeri Horozları, Çıplak Deniz Çıplak Ada)*.

Author Contributions: All sections of this study have been prepared by a single author.